

Κανόνες, νόμοι και δημοκρατία σε 20 ερωτήσεις και απαντήσεις

1) Τι είναι ένας κανόνας;

Με απλά λόγια, ένας κανόνας είναι η φωνή της κοινωνίας μας, που μας λέει πώς πρέπει να συμπεριφερόμαστε: Όταν συναντάμε κάποιον το πρωί, του λέμε καλημέρα. Όταν κάποιος άνθρωπος περιμένουν στο γκισέ της τράπεζας, μπαίνουν στην ουρά. Όταν διαφωνώ με κάποιον, συζητώ για να βρούμε μια λύση, δεν παίζω ξύλο μαζί του! **Ένας κανόνας, λοιπόν, είναι ένα πρότυπο συμπεριφοράς και δράσης, που μια κοινωνία θεωρεί απαραίτητο να υπάρχει για να κυλάει ομαλά η κοινωνική ζωή.** Οι κανόνες είναι η φωνή της κοινωνίας, αλλά μέσα σε αυτούς ακούμε και τη συμφωνία των μελών της: Το ότι τηρείται ένας κανόνας σημαίνει ότι τα περισσότερα μέλη της κοινωνίας έχουν συμφωνήσει ή έστω σιωπηλά έχουν αποδεχθεί πως είναι απαραίτητος. Γι' αυτό και τον εφαρμόζουν.

2) Τι είναι ένας νόμος;

Αν κλέψεις, πας φυλακή! Για κάποια πράγματα που η κοινωνία τα θεωρεί πολύ σημαντικά έχει προβλέψει κανόνες υποχρεωτικούς: Όποιος δεν τους τηρεί τιμωρείται. **Νόμος, ή νομικός κανόνας, είναι ένας υποχρεωτικός κανόνας που έχει δημιουργηθεί από κάποια κρατική αρχή που ασκεί εξουσία.** Τα μέλη της κοινωνίας έχουν συμφωνήσει ότι μόνο οι κρατικές αρχές (η Βουλή, η κυβέρνηση, τα δικαστήρια) και τα κρατικά όργανα (η αστυνομία) επιτρέπεται να επιβάλλουν αποφάσεις στην κοινωνία ή να ασκούν βία, όταν είναι απαραίτητο. Βεβαίως, τηρώντας πιστά όσα προβλέπει το Σύνταγμα και οι νόμοι. Κανένας πολίτης, καμία οργάνωση πολιτών, δεν έχει δικαίωμα, για κανένα λόγο, να επιβάλλει αποφάσεις ή να ασκεί βία εναντίον οποιουδήποτε.

3) Και οι ηθικοί κανόνες;

Να σέβεσαι τον διπλανό σου! Να δείχνεις αλληλεγγύη στους αδύνατους! Να μην πολεμάς αυτούς που βρίσκονται σε δύσκολη θέση! Είναι ηθικοί κανόνες, δηλαδή, κανόνες που μας λένε ποια συμπεριφορά είναι καλή και ποια είναι κακή. Δεν είναι υποχρεωτικοί, όπως οι νόμοι, δεν θα πάμε φυλακή αν τους παραβιάσουμε. Δεν αφορούν ζητήματα πρακτικά ή θέματα οργανωτικά, όπως γενικά οι κοινωνικοί κανόνες. **Αφορούν υψηλές αξίες της ζωής, ερωτήματα για το πώς πρέπει να ζει ο άνθρωπος.** Είναι πολύτιμοι φάροι της ζωής μας, αλλά συχνά υπάρχουν πολλές διαφορετικές απόψεις γύρω από αυτούς και τραγικά διλήμματα: Για παράδειγμα, τι πρέπει να γίνει αν ένας ηθικός κανόνας προβλέπει κάτι που είναι καλό για την κοινωνία και κακό για ένα άτομο, ή το αντίστροφο;

4) Τα έθιμα;

Και τα έθιμα κανόνες είναι. Κανόνες μιας κοινότητας ανθρώπων, που κανείς δεν γνωρίζει πώς δημιουργήθηκαν για πρώτη φορά, αλλά τηρούνται εξαιτίας της παράδοσης, επειδή δηλαδή μας έχουν παραδοθεί από τους γονείς και τους προγόνους μας. **Το μυστικό τους και η κρυφή τους δύναμη είναι ότι, όσο επαναλαμβάνονται, διατηρούν ενωμένη την κοινότητα και προσφέρουν ασφάλεια στα μέλη της.** Αυτός είναι και ο λόγος που οι περισσότεροι άνθρωποι ακολουθούν τους εθιμικούς κανόνες. Μην νομίζεις ότι τα έθιμα αφορούν μόνο λαϊκούς χορούς, τραγούδια και φορεσιές, ή, το βράδυ της Ανάστασης, τη μαγειρίτσα. Η συνήθεια να παντρεύονται οι άνθρωποι, είναι ένας εθιμικός κανόνας.

5) Ποιος φτιάχνει τους κανόνες;

Τους κανόνες τους φτιάχνουν οι ίδιοι οι άνθρωποι. Για να είμαστε πιο ακριβείς, τους φτιάχνουν οι ανάγκες της κοινωνικής ζωής τους. **Γεννιούνται από την προσπάθεια των ανθρώπων να ζήσουν μαζί με τους άλλους οργανωμένα και ειρηνικά.** Για παράδειγμα, η ανάγκη να αθλούνται συλλογικά οι σπουδαστές στα αγγλικά κολέγια, τον 18ο αιώνα, οδήγησε στη δημιουργία των κανόνων του ποδοσφαίρου. Όταν τα αυτοκίνητα στις μεγάλες πόλεις στις αρχές του 20ού αιώνα άρχισαν να πληθαίνουν, σιγά σιγά δημιουργήθηκαν κανόνες οδικής συμπεριφοράς, που αργότερα έγιναν νόμοι.

6) Ποιος φτιάχνει τους νόμους;

Για χιλιάδες χρόνια τα πράγματα ήταν πολύ απλά και πολύ σκληρά, σαν ένα παραμύθι: Τους νόμους τους έφτιαχνε ο βασιλιάς ή ο άρχοντας, με τους νομομαθείς και τους ιερείς, και τους εφάρμοζε ο στρατός του.

Μόνο δύο εξαιρέσεις υπάρχουν σε όλη την ανθρώπινη ιστορία σε αυτό τον...κανόνα της δημιουργίας των νόμων από τον μονάρχη: Οι δημοκρατίες στην αρχαία Αθήνα και στην αρχαία Ρώμη και οι σημερινές δημοκρατίες, που πρωτοξεκίνησαν από τη δυτική Ευρώπη τον 17ο αιώνα.

Στις αρχαίες δημοκρατίες τους νόμους τους έφτιαχναν άμεσα οι ίδιοι οι πολίτες. **Στις σημερινές δημοκρατίες οι νόμοι δημιουργούνται και ψηφίζονται από τους βουλευτές.** Δηλαδή, τους αντιπροσώπους του λαού, που εκλέγονται από όλους τους ενήλικες πολίτες μιας χώρας.

7) Νόμοι ουρανοκατέβατοι ή νόμοι που γεννιούνται από τις κοινωνικές ανάγκες και τη βούληση των πολιτών;

Σε αντίθεση με τις δέκα εντολές που παραδόθηκαν από τον Θεό στον Μωυσή για να τηρούνται από τους ανθρώπους, οι σημερινές κοινωνίες στηρίζονται στην πεποίθηση ότι οι ίδιοι οι άνθρωποι μπορούν και πρέπει να αποφασίζουν για την πορεία και την εξέλιξη της κοινωνίας τους. Οι κανόνες της καθημερινής ζωής, οι ηθικοί κανόνες, τα έθιμα, φυσικά και οι νόμοι, δημιουργούνται και μεταβάλλονται από τη βούληση και τις ανάγκες των πολιτών. Δεν υπάρχει κανείς άλλος –Θεός ή μονάρχης– για να αποφασίσει αντί γι' αυτούς. Αυτή η αντίληψη ήταν μια επανάσταση στον τρόπο που σκεφτόμαστε, την οποία χρωστάμε στον πολιτισμό της νεότερης Ευρώπης, ιδιαίτερα στο κίνημα του Διαφωτισμού. **Οι σημερινές δημοκρατικές κοινωνίες, δηλαδή, δεν δέχονται τη θεϊκή προέλευση των νόμων. Ούτε δέχονται άκριτα την αυθεντία της παράδοσης ή κάποιου αλάθητου ηγέτη.** Δεν πιστεύουν ότι η ζωή των ανθρώπων ρυθμίζεται από υπερφυσικές δυνάμεις που βρίσκονται έξω από την ανθρώπινη κοινωνία και μακριά από την ανθρώπινη λογική. Για παράδειγμα, δεν δέχονται πλέον ότι οι γυναίκες πρέπει να έχουν λιγότερα δικαιώματα, επειδή έτσι έλεγε η παράδοση, ή ότι υπάρχουν ανώτερες και κατώτερες φυλές ανθρώπων, επειδή έτσι πίστευε ο Φύρερ.

8) Αλλάζουν οι κανόνες;

Τα πάντα αλλάζουν, έλεγε ο Ηράκλειτος. **Και οι κανόνες αλλάζουν, και τα έθιμα το ίδιο, όσο κι αν μερικές φορές δυσκολευόμαστε να το πιστέψουμε.** Καθώς οι κοινωνικές συνθήκες αλλάζουν, καθώς η ίδια η ζωή αλλάζει, κάποιοι κανόνες ή και έθιμα μπορεί να μας καταπιέζουν. Οι άνθρωποι μπορεί να τους αισθάνονται σαν βάρος και να τους εγκαταλείπουν: Ελάχιστες πλέον γυναίκες στην Ελλάδα και τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες παντρεύονται αυτόν που τους επιβάλλει ο πατέρας τους. Είναι κανόνες που δεν θεωρούνται πλέον κατάλληλοι για τις ανάγκες της κοινωνικής ζωής. Τροποποιούνται ή καταργούνται. Νέοι κανόνες έρχονται να πάρουν τη θέση τους.

9) Αλλάζουν οι νόμοι;

Φυσικά και οι νόμοι αλλάζουν - όταν δεν εξυπηρετούν πλέον τις ανάγκες που οδήγησαν στη γέννησή τους. Ή όταν αλλάζουν οι κοινωνικές αντιλήψεις. Τότε οι νόμοι **τροποποιούνται ή καταργούνται.** Έτσι καταργήθηκε ο νόμος που προέβλεπε τον υποτιμητικό για τις γυναίκες θεσμό της προίκας. Ή ο νόμος που όριζε ότι μόνο ο άντρας - σύζυγος έχει την επιμέλεια της ανατροφής των παιδιών.

Τους νόμους βέβαια τους δημιουργεί και τους αλλάζει η Βουλή: Οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι των πολιτών. Στις σημερινές δημοκρατίες, όμως, και οι απλοί πολίτες, με τη νόμιμη δράση τους (επιστολές, παραστάσεις, διαδηλώσεις, απεργίες, κ.ά.), μπορούν να ασκήσουν πίεση και επιρροή στους βουλευτές, προκειμένου να αλλάξουν ένα νόμο.

10) Κανόνες και νόμοι, σε τι τελικά χρησιμεύουν;

Φαντάσου ότι ζεις σε μια κοινωνία στην οποία οι συμπεριφορές των ανθρώπων που συναντάς είναι απρόβλεπτες: Βλέπεις κάποιον και δεν μπορείς να συνηνοθεθείς μαζί του, σαν να είναι εξωγήινος. Δεν αντιλαμβάνεσαι αν έχει την πρόθεση να σου επιτεθεί ή να σε χαιρετήσει! Απρόβλεπτες συμπεριφορές, θα πει πως δεν υπάρχουν κανόνες: δεν ξέρουμε πώς να συμπεριφερθούμε όταν ερχόμαστε σε επαφή με έναν άνθρωπο ή με μια κατάσταση. Η συλλογική ζωή χρειάζεται απαραίτητα τους κανόνες και μάλιστα μερικές φορές είμαστε τόσο συνηθισμένοι σε αυτούς που ξεχνάμε ότι υπάρχουν. Παραδείγματος χάριν, σκέφτεσαι τώρα καθόλου ότι αυτό εδώ το κείμενο που διαβάζεις, το καταλαβαίνεις γιατί είναι διατυπωμένο με βάση γλωσσικούς κανόνες, που σου είναι ήδη γνωστοί πριν καλά καλά πας σχολείο; Οι κανόνες και οι νόμοι ρυθμίζουν και διευκολύνουν τη ζωή μας. Μας παρέχουν ασφάλεια με την κανονικότητα που προσφέρουν. Προσπάθησε να φανταστείς την καθημερινή ζωή στους δρόμους χωρίς τους κανόνες του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας. Ο κάθε οδηγός και πεζός να πηγαίνει όπου και όπως θέλει. Στην Ελλάδα, έχουμε τόσα θύματα τροχαίων δυστυχημάτων επειδή, εκτός των άλλων, δεν τηρούμε σωστά τον Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας.

Φαντάσου ποιες θα ήταν οι συνέπειες αν δεν υπήρχαν καθόλου νομικοί κανόνες οδικής κυκλοφορίας. Αλλά οι νόμοι μας δίνουν και δικαιώματα. Είναι κάτι που συνήθως το ξεχνάμε και θα μιλήσουμε γι' αυτό πιο κάτω.

1 1) Υπάρχουν κοινωνίες χωρίς κανόνες και νόμους;

Μόνο αν φανταστούμε μεμονωμένα άτομα, που ζει το καθένα μόνο του σε ένα ερημικό νησί ή πάνω σε ένα ψηλό βουνό, μπορούμε να πούμε ότι εκεί δεν θα υπάρχουν κανόνες και νόμοι. Αλλά τα άτομα αυτά ούτε άνθρωποι θα είναι (ποιος τους γέννησε; πώς έμαθαν να μιλάνε;) ούτε σε ανθρώπινες κοινωνίες θα ζουν. **Από τη στιγμή που δίπλα μας έχουμε κάποιον άλλον (τι ευτυχία! έτσι γινόμαστε άνθρωποι!), γεννιέται και η ανάγκη για αμοιβαίες δεσμεύσεις, δηλαδή, για κανόνες και αργότερα νόμους:** Το ρούχο που φοράς είναι δικό σου, δεν είναι σωστό να σου το πάρω όσο κι αν μου αρέσει. Αν μου δανείσεις το ποδήλατό σου, δεσμεύομαι ότι θα σου το επιστρέψω. Η κοινωνικοποίηση του ατόμου, όπως λένε οι κοινωνιολόγοι, σημαίνει το να μαθαίνει τη γλώσσα και τον πολιτισμό της κοινωνίας που ζει, δηλαδή, τους κανόνες, τους νόμους και τις αξίες από τις οποίες αυτοί προέρχονται.

1 2) Η “κοινωνία της ζούγκλας” δεν έχει κανόνες και νόμους;

Η κοινωνία της ζούγκλας, δηλαδή η κοινωνία των ζώων, είναι κοινωνία γεμάτη καθαρούς και σταθερούς κανόνες. Παντού στη φύση, υπάρχουν κανόνες και κανονικότητες. Δείχνει μεγάλη άγνοια για το πώς πραγματικά λειτουργούν οι θαυμαστές κοινωνίες των ζώων το να λέμε ότι “θα γίνουμε ζούγκλα”, αν οι κανόνες και οι νόμοι της ανθρώπινης κοινωνίας μας καταπατούνται ή παραβιάζονται. **Η ζούγκλα δεν είναι “ζούγκλα”: λειτουργεί με κανόνες.** Φυσικά, η μεγάλη διαφορά είναι ότι δεν υπάρχουν νόμοι, που έχουν ψηφιστεί ύστερα από σκέψη και συζήτηση, και κυρίως ότι οι κανόνες της δεν αλλάζουν. Παραμένουν οι ίδιοι και अपαράλλαχτοι γιατί έχουν σταθερή βιολογική προέλευση. Η αγέλη των λιονταριών θα έχει πάντα το πιο ισχυρό αρσενικό για αρχηγό και το σμάρι των μελισσών μια βασίλισσα. Αντίθετα, η ανθρώπινη κοινωνία στην εξέλιξή της μπόρεσε να τροποποιήσει τα βιολογικά της ένστικτα, δημιουργώντας αυτό που ονομάζουμε πολιτισμό με κανόνες και νόμους. Έτσι, αντί να σκοτώνει ή να τραυματίζει ο ένας τον άλλον για τη διάκριση ή την αρχηγία, μπορεί απλώς να τον κερδίζει στο μπάσκετ, στο σκάκι ή στις εκλογές.

1 3) Υπάρχουν κοινωνίες με νόμους άδικους ή αυθαίρετους;

Άδικους νόμους μπορείς να βρεις σε όλες τις κοινωνίες. Το γεγονός ότι υπήρξαν και υπάρχουν αδικίες, σε ολόκληρη την ανθρώπινη ιστορία, οδήγησε τους ανθρώπους να επινοήσουν την έννοια και θεσμό της δικαιοσύνης και να στοχαστούν γύρω από αυτήν. Όσο θα υπάρχει η ανάγκη για δικαιοσύνη, μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι οι αδικίες θα παραμένουν. Μόνο στον παράδεισο η ανθρώπινη δικαιοσύνη θα ήταν περιττή. Το ζήτημα είναι να αλλάζουμε όσους άδικους νόμους μπορούμε, κάνοντας τον κόσμο καλύτερο και δικαιότερο.

Μπορεί βέβαια όλες οι κοινωνίες να έχουν άδικους νόμους, αλλά αυτό δεν τις κάνει όλες το ίδιο άδικες και αυθαίρετες.

Μια δικτατορία στηρίζεται εξ ολοκλήρου στην παρανομία: Κάποιος ισχυρός, χωρίς να ρωτήσει κανέναν, κατάφερε με τη βία να κατακτήσει την εξουσία. Μερικά ακραία ισλαμικά καθεστώτα δεν αναγνωρίζουν καθόλου δικαιώματα στις γυναίκες. Γενικότερα, ακόμη και σήμερα, περισσότερος από τον μισό πληθυσμό της γης ζει σε καθεστώτα άδικα και αυθαίρετα.

Ένας άδικος νόμος σε μια δημοκρατία μπορεί να γίνει αντικείμενο κριτικής και να αλλάξει, είδαμε πώς. Σε ένα αυταρχικό καθεστώς, όμως, κάτι τέτοιο είναι αδύνατο.

1 4) Νόμος και ελευθερία, έννοιες αντίθετες;

Εξαρτάται από το περιεχόμενο που δίνουμε στις λέξεις. Αν στο μυαλό μας έχουμε απλά ότι νόμος σημαίνει δέσμευση και περιορισμός, ενώ ελευθερία θα πει γενικά “να κάνω ό, τι θέλω”, είναι προφανές ότι οι δυο αυτές έννοιες είναι τελείως αντίθετες.

Όμως, στη δημοκρατία οι νόμοι υπάρχουν και για να διασφαλίζουν τα δικαιώματα των πολιτών. Οι απαγορεύσεις τους υπάρχουν για να μπορούν ακριβώς να εξασφαλιστούν αυτά τα δικαιώματα. Αν δεν απαγορεύεται να περνάω με κόκκινο τα φανάρια, δεν θα έχω και το δικαίωμα να περάσω ελεύθερα όταν είναι πράσινο. Αν δεν συμφωνήσουμε να γίνεται έτσι, υπάρχει κίνδυνος να μπλέξουμε σε ένα απίστευτο μποτιλιάρισμα στο δρόμο και να μην περνάει κανένας ή να περνάει όποιος είναι πιο δυνατός ή έχει πιο καλό, δηλαδή πιο ακριβό, αυτοκίνητο. Έτσι, στις σημερινές δημοκρατικές κοινωνίες, είμαι ελεύθερος να πιστεύω σε όποια θρησκεία επιθυμώ, να πηγαίνω όπου θέλω και όποτε θέλω, να εκφράζω τις σκέψεις και τις ιδέες μου, να ιδρύω σωματεία και ενώσεις μαζί με άλλους, να μπορώ να συγκεντρώνομαι δημόσια και ιδιωτικά μαζί με άλλους κ.ά. Όλες αυτές τις ελευθερίες τις εξασφαλίζουν οι νόμοι και το Σύνταγμα. Αρκεί όταν τις ασκώ να μην εμποδίζω και τους άλλους να τις έχουν. Στις δημοκρατίες, επομένως, **νόμος και ελευθερία είναι έννοιες που η μία προϋποθέτει την άλλη**, δεν είναι έννοιες αντίθετες.

1 5) Δηλαδή, τελικά, αυτό που συχνά ακούγεται πως δημοκρατία θα πει να κάνω ό, τι θέλω δεν ισχύει;

Μπορείς να συγκατοικήσεις στο ίδιο δωμάτιο με ένα φίλο ή μια φίλη σου και να κάνεις ό, τι θέλεις, χωρίς να διακινδυνεύσεις ότι γρήγορα η συγκατοίκηση θα τελειώσει άδοξα και η φίλια σας θα πάψει να υπάρχει; Ας πούμε, μπορείς να βάζεις δυνατά τη μουσική ενώ κοιμάται;

Δημοκρατία σημαίνει να μπορώ να κάνω αυτό που θέλω, τηρώντας τους κανόνες και τους νόμους που υπάρχουν, για να μπορούν και οι άλλοι να κάνουν αυτό που θέλουν. Αυτοί οι άλλοι, οι συμπολίτες μου, είναι τα όρια, που οφείλω να σεβαστώ. Και επειδή συχνά είναι δύσκολο να διακρίνουμε τα όρια, ο νόμος είναι εκεί για να μας τα υπενθυμίζει.

1 6) Νόμος και δημοκρατία, έννοιες ταυτόσημες;

Η δημοκρατία προϋποθέτει νόμους και οι νόμοι τη δημοκρατία. Γιατί το λέμε αυτό; Μήπως δεν υπήρχαν νόμοι στις μοναρχίες, πριν επινοηθεί η δημοκρατία; Βεβαίως υπήρχαν. Οι νόμοι όμως σε μοναρχικά ή ολιγαρχικά καθεστώτα είχαν μια πολύ μεγάλη διαφορά σε σχέση με τους δημοκρατικούς νόμους: αποφασίζονταν από τον βασιλιά και τους άρχοντες αλλά δεν ίσχυαν γι’ αυτούς. Ίσχυαν μόνο για τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας. Ο βασιλιάς και οι άρχοντες ήταν υπεράνω των νόμων. Στη δημοκρατία, αντίθετα, όλοι οι πολίτες μπορούν να συμμετέχουν στη δημιουργία των νόμων (μέσω των αντιπροσώπων τους) και **οι νόμοι ισχύουν για όλους**, έχουν αυτό που οι νομικοί ονομάζουν καθολική εφαρμογή: δεν εξαιρούνται ούτε αυτοί που κατέχουν τα ανώτερα δημόσια αξιώματα, όπως ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας ή ο Πρωθυπουργός.

Αυτός είναι άλλωστε και ο λόγος που αγανακτούμε και εξεγειρόμαστε αν, για παράδειγμα, πιστεύουμε ότι ένας πολιτικός έχει παραβιάσει τον νόμο και μένει ατιμώρητος.

17) Οι νόμοι, καλό για τους ισχυρούς ή για τους αδύνατους;

Οι ισχυροί, αυτοί δηλαδή που έχουν κοινωνική δύναμη, δεν χρειάζονται κανόνες και νόμους για να επιβάλλουν τη θέλησή τους. Αντίθετα, **είναι οι αδύνατοι εκείνοι που χρειάζονται τόσο τους νόμους όσο και την εξουσία που θα τους επιβάλλει**. Αλλιώς μπορεί να συντριβούν από τους δυνατούς. Αρκεί βέβαια οι νόμοι να είναι δίκαιοι, δηλαδή, να παίρνουν υπόψη τους τα συμφέροντα των αδυνάτων, να μην τα αγνοούν.

18) Δηλαδή, οι νόμοι μου δίνουν και δικαιώματα;

Μα αυτό το είπαμε ήδη! Δεν θα έπρεπε να κάνεις πάλι αυτή την ερώτηση! Κι όμως αυτή η επανάληψη δεν είναι καθόλου τυχαία: συνήθως η λέξη νόμος μας φέρνει στο μυαλό επιβολή, τάξη, καταπίεση. Οι νόμοι όμως δεν επιβάλλουν μόνο υποχρεώσεις: απαγορεύεται το κάπνισμα στους δημόσιους χώρους, απαγορεύεται να βάζεις δυνατά τη μουσική τη νύχτα, πρέπει να πληρώσεις φόρο. Ταυτόχρονα αναγνωρίζουν τα δικαιώματα του καθενός, δίνοντάς του τη δυνατότητα να τα κάνει πράξη. Ο νόμος προστατεύει το σπίτι μας, θεωρώντας το άσυλο (κανένας δεν μπορεί να μπει μέσα σε αυτό αν εμείς δεν το θέλουμε, ούτε καν η αστυνομία), ο νόμος εξασφαλίζει τα πολιτικά μας δικαιώματα (δικαίωμα ψήφου), ο νόμος λέει ότι όλα τα παιδιά μπορούν να πάνε δωρεάν στο σχολείο ή όσοι είναι άρρωστοι δωρεάν στο νοσοκομείο.

Οι νόμοι προσπαθούν να εξισορροπήσουν τα δικαιώματα όλων των ανθρώπων που ζουν σε μια χώρα, με τέτοιο τρόπο ώστε **κάθε δικαίωμα του ενός να αντιστοιχεί σε μια υποχρέωση του άλλου**. Όπως γίνεται σε μια αγοραπωλησία: αυτό που είναι δικαίωμα για τον αγοραστή, είναι υποχρέωση για τον πωλητή και αντιστρόφως.

19) Κι αν ο νόμος δεν μου αρέσει ή είναι καταπιεστικός ή άδικος;

Δεν είναι δυνατόν να μας αρέσουν τα πάντα στη ζωή! Αν όμως ένας νόμος αρέσει στους περισσότερους, πρέπει να τον αποδεχθούμε και να τον εφαρμόζουμε. Τους βουλευτές τους ψηφίζουμε για να κάνουν αυτή τη δουλειά, να ψηφίζουν και να αλλάζουν τους νόμους ως αντιπρόσωποί μας. Αν ένας νόμος έχει ψηφιστεί από τη Βουλή, αυτό θα πει ότι έχει ψηφιστεί από τους περισσότερους βουλευτές, αυτούς που έχουν ψηφιστεί δηλαδή από τους περισσότερους ψηφοφόρους. Αυτός είναι ο βασικός κανόνας της δημοκρατίας.

Διαφορετικό είναι το ζήτημα όταν κάποιος θεωρεί άδικο ένα νόμο.

Πρόκειται για ένα δύσκολο πρόβλημα και γι' αυτό υπάρχουν διαφορετικές γνώμες.

Κάποιοι υποστηρίζουν ότι, εφόσον πρόκειται για δημοκρατικό νόμο, που δεν προέρχεται δηλαδή από ένα αυταρχικό και παράνομο καθεστώς, αλλά έχει ψηφιστεί από μια δημοκρατικά εκλεγμένη Βουλή, οι πολίτες οφείλουν να τον αποδεχθούν ακόμη κι αν τον θεωρούν άδικο. Το πρότυπο, για την άποψη αυτή, είναι ο Σωκράτης, που αποδέχθηκε τη θανατική ποινή που του επέβαλε η αθηναϊκή δημοκρατία, μολονότι θεωρούσε τον εαυτό του αθώο.

Άλλοι αντιλέγουν ότι θα πρέπει να σκεφτούμε και να εκτιμήσουμε το είδος της αδικίας. Αν, για παράδειγμα, πιστεύουμε ότι παραβιάζεται κάποιο θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, ότι διακυβεύεται κάποια υψηλή ανθρώπινη αξία, όχι απλά κάποιο προσωπικό συμφέρον, τότε μπορούμε να αρνηθούμε την

εφαρμογή του άδικου νόμου. Αυτό θα το κάνουμε, θέλοντας να δείξουμε σε όλους πόσο άδικος είναι αυτός ο νόμος και να επιδιώξουμε την κατάργηση ή την αλλαγή του. Την ίδια στιγμή, θα πρέπει να είμαστε και έτοιμοι βέβαια να αποδεχθούμε και την τιμωρία που προβλέπεται από τον νόμο: να πάμε φυλακή ή να πληρώσουμε πρόστιμο κι όχι να κρυφτούμε ή να καλυφθούμε πίσω από άλλους που ενδεχομένως δεν εφαρμόζουν τον νόμο. Η συνειδητή αυτή και θαρραλέα απόρριψη ενός συγκεκριμένου νόμου -όχι όλων- που θεωρείται άδικος, έχει ονομαστεί «πολιτική ανυπακοή». Το πρότυπό της είναι, όπως μπορεί να γνωρίζεις, η Αντιγόνη και η άρνησή της να υπακούσει τον νόμο του βασιλιά Κρέοντα να μείνει άταφος ο αδελφός της. Μην μπερδευτείς με το γεγονός ότι ο Κρέοντας ήταν βασιλιάς. Οι τραγωδίες γράφονταν και παίζονταν στα χρόνια της αθηναϊκής δημοκρατίας. Μόνο σε αυτό το πολίτευμα μπορούν να τεθούν και να συζητηθούν, ανοικτά και ελεύθερα, δύσκολα ερωτήματα όπως αυτό.

20) Και τι με νοιάζουν εμένα όλες αυτές οι θεωρίες;

Μα ζεις, όπως όλοι μας, μέσα στους κανόνες και τους νόμους. Κανόνες της γλώσσας (με δύο σίγμα), κανόνες συμπεριφοράς (στον πληθυντικό, παρακαλώ, μεταξύ αγνώστων), κανόνες ενδυμασίας (δεν ταιριάζει το κόκκινο με το λαχανί ρούχο) κανόνες διατροφής (όχι λιπαρά), κανόνες οικογενειακού (άργησες, κομμένο το χαρτζιλίκι), αλλά και νόμους. Νόμους ποινικούς (απαγορεύεται η εξύβριση), αστικών (κληρονομείς το ακίνητο), διοικητικούς (το σχολείο ξεκινά στις 8.15 π.μ.). Το πραγματικό ερώτημα είναι αν θα θελήσεις **να συμμετάσχεις στη διαμόρφωση των κανόνων και των νόμων που αφορούν τη ζωή σου** – αυτό εξάλλου σημαίνει δημοκρατία – ή αν θα αφήσεις άλλους να το κάνουν αυτό αντί για σένα, αδιαφορώντας και χωρίς να το καταλαβαίνεις.